

NYERTESEK ÉS VESZTESEK: ETNIKUMOK A FELSŐOKTATÁSI ISKOLÁZOTTSÁGI VERSENYBEN ROMÁNIÁBAN

MANDEL KINGA MAGDOLNA^{1,*} – BÁLINT GYÖNGYVÉR²

¹Pannon Egyetem, Humántudományi Kar, Társadalomtudományi Tanszék, Veszprém

²Sapientia EMTE, Csíkszeredai Kar, Társadalomtudományi Tanszék, Csíkszereda

Beérkezett: 2025. március 20., elfogadva: 2025. május 5.

Tanulmányunkban azt vizsgáljuk, hogyan alakult a romániai felsőfokú végzettségi szint az EU-27 átlagához képest, a romániai magyaroké az országos átlaghoz képest, mely etnikai kisebbségek teljesítettek átlagon felül, és melyek nem. Kutatásunk az Eurostat, a romániai rendszerváltás utáni népszámlálások és a Romániai Statisztikai Hivatal által szolgáltatott idősoros adatok másod-elemzésén alapul. Azt találtuk, hogy a romániai magyar felsőfokú végzettek aránya csökkenő mértékben ugyan, de jelentősen elmarad az országos átlagtól, amely az egyik legalacsonyabb az EU-tagországok sorában. A németek, a tatárok és a románok felsőfokú végzettek tekintetében magasan az országos átlag felett teljesítenek, míg az ukránok, a szerbek és a romák az országos átlaghoz képest nagymértékben alulmaradnak.

Kulcsszavak: Románia, felsőfokú végzettséggel rendelkezők, etnikai kisebbség, népszámlálás

WINNERS AND LOSERS: ETHNICITIES IN THE HIGHER EDUCATIONAL ATTAINMENT CONTEST IN ROMANIA

We examine how it changed the proportion of people with a tertiary education in Romania compared to the EU-27 average; the rate of Hungarians with a tertiary education in Romania compared to the national average; and which national-ethnic minorities performed above average in terms of tertiary graduates and which did not. Our research is based on a secondary analysis of time-series data from Eurostat, the Romanian censuses and the Romanian Statistical Office. Although slightly increasing, the proportion of Hungarian graduates in Romania is significantly below the national average, one of the lowest in the EU. Germans, Tatar and Romanian perform well above the national average in terms of tertiary graduates, while Ukrainians, Serbs and Roma are the last ones in this respect.

Keywords: people with higher education qualification, ethnic minorities, census, Hungarians from Romania, Armenians, Jews, Greeks, Croats, Roma

* Levelező szerző: Mandel Kinga Magdolna, habilitált egyetemi docens, Pannon Egyetem, Humántudományi Kar, Társadalomtudományi Tanszék, 8200 Veszprém, Wartha Vince u. 1.
E-mail: mandel.kinga.magdolna@htk.uni-pannon.hu; mandel.kinga@gmail.com

Bevezetés

Tanulmányunk¹ célja, hogy elemezzük, hogyan változott Romániában a felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma és aránya összességében és a kisebbségek (etnikumok) tekintetében, a Román Statisztikai Hivatal² (INS) idősoros népszámlálási adatai alapján. A romániai oktatási expanzió folyamatának áttekintésére megvizsgáljuk még a romániai felsőfokú képzésben végzettek számának alakulását (INS TEMPO Online adatbázis alapján), illetve az EU-27 átlagával is összehasonlítjuk (Eurostat adatbázisok alapján) az országos felsőfokú végzettségi szintet. Azért kiemelten fontos foglalkozni ezzel a kérdéssel, mert a képzett munkaerő gazdasági fejlődésünk egyik legfontosabb összetevője, erre alapozva sikerülhet kilábalni a nehéz gazdasági helyzetből, amelybe Európa a pandémia és az orosz–ukrán konfliktus nyomán került. Románia azért is érdekes eset, mert felsőfokú végzettek tekintetében hátul kullog az európai országok rangsorában. Ugyanakkor a magas képzettség még fontosabb egy kisebbség számára, hiszen megmaradásának egyik alapvető záloga az iskolázottság. Időszerű ezzel a kérdéssel foglalkozni, mert Romániában legutóbb 2021-ben került sor népszámlálásra, és mindeddig leginkább gyorsselemzések és kutatói nyilatkozatok jelentek meg a témában különböző online platformokon és médiákban, amelyek egy része nem a végleges adatokon alapult.

Tanulmányunkban előbb bemutatjuk elemzésünk társadalmi-gazdasági kontextusát, ezen belül Románia etnikai szerkezetét és a felsőoktatási expanziót, majd a kutatásunkkal kapcsolatos hipotéziseket és módszertani keretet. Azután elemezzük, hogyan alakult Romániában a felsőfokú végzettek aránya a rendszerváltás utáni években. Önálló részben tárgyaljuk, hogyan és minek köszönhetően változott a felsőfokú végzettek száma a romániai magyarok körében, összehasonlítva az országos átlagokkal. Ezt követően kitérünk arra, hogy az évtizedek során mely etnikai kisebbségek kerültek ki nyertesként, illetve vesztesként az iskolázottsági versenyből, ami a felsőfokú végzettek arányát illeti az átlaghoz képest. Következtetésekkel zárunk.

Az elemzés társadalmi-gazdasági kontextusa

A felsőfokú végzettek arányának változása Romániában 1992 és 2021 között több makrotényezőre vezethető vissza: ilyenek az oktatási expanzió, a gazdasági változások, a társadalmi mobilitás, a nemzetközi hatások és a demográfiai változások.

A piacgazdaságra való áttérés és az Európai Unióhoz való csatlakozás gazdasági növekedést eredményezett, ami több forrást biztosított az oktatás fejlesztésére. Az európai nyitás lehetővé tette a romániai magyar felsőoktatás külföldi forrásokból történő támogatását is, így létrejöttek magyar fenntartású felsőoktatási intézmények (Partiumi Keresztény Egyetem, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem), illetve magyarországi egyetemek kihelyezett tagozatai indultak (pl. Székelyudvarhelyi Egyetemi Központ és Marosvásárhelyi Református Kántor-Tanítóképző Főiskola) (Szikszai 2010). 1998-ban létrejött a Nagyszebeni Német Egyetem (Deutsche Universität Hermannstadt), és német nyelvű képzések indultak különböző szakokon a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen. Szintén 1998-ban romológia szak, majd 2000-től romani nyelvoktatás indult a Bukaresti Egyetemen (Sarău 2013).

¹ Ezúton is köszönjük a lektorok szakmai véleményét, akik jelentősen hozzájárultak tanulmányunk minőségének javításához.

² Institutul Național de Statistică.

Az oktatás egyre inkább a társadalmi mobilitás eszközévé is vált, és a fiatalok körében nőtt az igény a felsőfokú végzettség megszerzésére (Veres 2016).

Az Európai Unióhoz való csatlakozás lehetőséget teremtett a nemzetközi oktatási programokban való részvétellel, ami növelte a felsőoktatás iránti érdeklődést (Mandel 2016). A közép-kelet-európai államok felsőoktatása vonzó célponttá vált a külföldi, főként ázsiai és afrikai országokból érkező fiatalok számára, ugyanakkor sok esetben migrációs csatornát jelentettek a romániai magyar fiatalok számára is (Mandel 2007).

A népesség összetételének változása, a kivándorlás – beleértve a fiatalok arányának csökkenését – szintén hatással voltak a felsőoktatási végzettség arányára, illetve növelték a versenyt a felsőoktatási intézmények és programok között (Mandel 2007).

Az *agyelszívás* (*brain drain*) kifejezés a magasan képzett szakemberek külföldre vándorlásának jelenségére utal. Bár a kifejezés pontos eredete nem egyértelmű, széles körben használták a 20. század közepétől kezdve, különösen az Egyesült Államokba és más fejlett országokba tartó tudósok és szakemberek elvándorlásának leírására. Azt, hogy a jelenség Románia viszonylatában is probléma, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a Román Akadémia tagjai is foglalkoztak ezzel a témával „Románia fejlesztési stratégiája a következő húsz évben” című tanulmányukban (MASZOL 2017; *Academia Română* 2016).

Ezek a tényezők és a későbbiekben tárgyalt oktatási expanzió együttesen hozzájárultak ahhoz, hogy az elmúlt évtizedekben Romániában jelentősen megváltozott a felsőoktatási végzettséggel rendelkezők aránya.

Románia etnikai szerkezete

Romániában több mint húsz elismert etnikai kisebbség él; a népszámlálásokban *etnikumnak* nevezik őket. A legnagyobb kisebbségek közé tartoznak a magyarok, a romák, az ukránok, a németek, a törökök, a tatárok, az oroszok (lipovánok), a szerbek, a szlovákok, a bolgárok, a horvátok, a görögök, az örmények, a zsidók és az albánok. A kisebbségek Románián belüli arányának alakulását 1930 és 2021 között az 1. táblázat szemlélteti. Azt láthatjuk, hogy módszertani okok miatt az utolsó két, de főként a 2021-es népszámlálás esetében igen magas az „ismeretlen etnikumúak” aránya. A többségi román etnikum aránya 1956-ra jelentősen megnőtt. Ezt követően enyhén növekedett, majd a rendszerváltás után tartósan 89 százalék körül alakult.

1. táblázat: Románia lakosságának etnikumok szerinti megoszlása az 1930–2021-es népszámlálási adatok szerint, a kérdésről adatokat szolgáltatók arányában (%)

	Népszámlálási évek							
	1930	1956	1966	1977	1992	2002	2011	2021
Románok aránya	77,88	85,76	87,67	88,13	89,47	89,49	88,92	89,33
Magyarok aránya	9,97	9,08	8,48	7,95	7,12	6,60	6,50	6,05
Romák aránya	1,70	0,60	0,34	1,05	1,76	2,47	3,29	3,44
Ukránok aránya*	0,32	0,35	0,29	0,26	0,29	0,28	0,27	0,28
Németek aránya	4,44	2,20	2,00	1,67	0,52	0,28	0,19	0,14
Horvátok, szerbek, szlovénok aránya**	0,35	0,27	0,23	0,20	0,15	0,14	0,12	0,10

1. táblázat (folyt.)

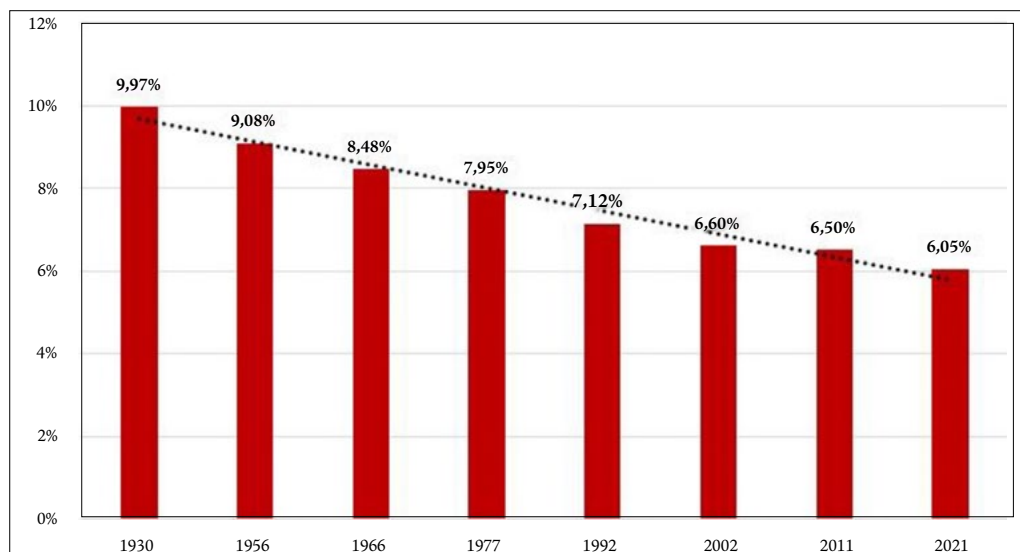
	Népszámlálási évek							
	1930	1956	1966	1977	1992	2002	2011	2021
Görögök aránya	0,16	0,06	0,05	0,03	0,02	0,03	0,02	0,01
Zsidók aránya	3,17	0,84	0,22	0,11	0,04	0,03	0,02	0,01
Örmények aránya	0,09	0,04	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Más etnikumúak aránya	1,92	0,81	0,70	0,59	0,62	0,68	0,66	0,63
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100
Ismeretlen adat	5 052	4 165	2 309	452	766	1 941	1 236 810	2 484 926
Románia lakossága (ezer főre kerekítve)	14 281	17 489	19 103	21 560	22 810	21 681	20 122	19 054

* 1930 és 1977 között idetartoztak a ruszinok is.

** 2011-ben és 2021-ben a szlovénok kivételével.

Forrás: INS végleges népszámlálási adatok alapján saját számítás. [https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive/2.01 táblázat](https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive/2.01_tablazat) (INS 2024).

Több kisebbség, így a magyarok (lásd 1. ábra), németek, horvátok, zsidók, örmények esetében is 1948 és 2021 között folyamatos volt a népességszökkenés. Az utóbbi ötven évben egyedül a roma kisebbség népességbeli arányának folyamatos növekedéséről beszélhetünk. A magukat a népszámlálásokon romának vallók száma 1966 után 2011-ig abszolút értékben is folyamatosan nőtt, 64 197 főről 621 573 főre, majd 2021-re 52 096 fővel csökkent. A romák száma becslések szerint ennél több lehet; a 2016-os SocioRoMap kutatás becslése szerint Romániában körülbelül 1 232 797 fő tartozik

1. ábra: A magyar etnikumúak össznépességén belüli aránya Romániában az 1930–2021-es népszámlálási adatok szerint, a kérdésszöveg adatait szolgáltatók arányában. Forrás: INS végleges népszámlálási adatok alapján saját számítás. [https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive/2.01 táblázat](https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive/2.01_tablazat) (INS 2024)

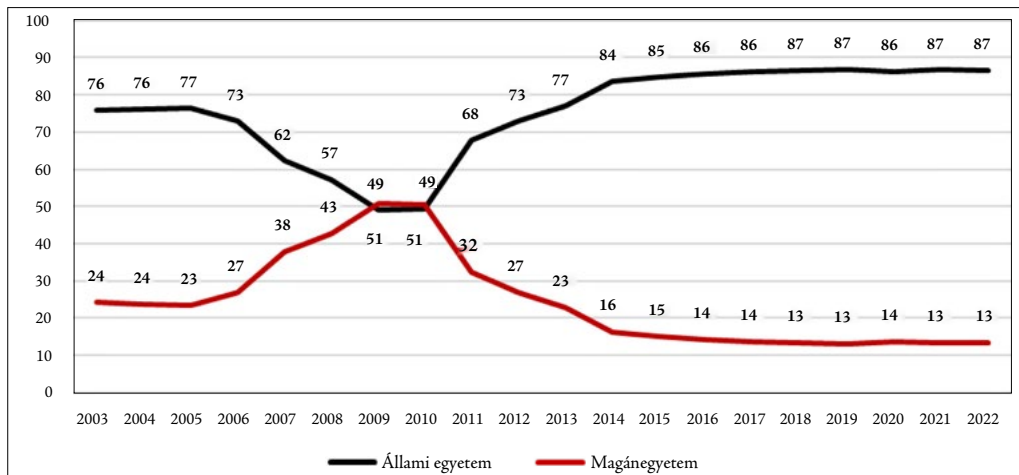
a roma etnikumhoz, ami a teljes népesség 6 százaléka. A magyar nyelvű romák száma körülbelül 105 000 fő, ami a magyar anyanyelvű lakosság 8,4 százalékának felel meg (Horváth–Kiss 2020).

Ahogy más országokban, például Magyarországon is léteznek és léteztek iskolázottsági különbségek a kisebbségek és a többségi társadalom között, úgy Romániában is. Ezek több tényezőre vezethetők vissza; ilyen tényező például a gazdasági, politikai és jogi helyzet, a társadalmi és kulturális háttér, a hozzáférés az oktatási lehetőségekhez, az oktatás szerkezete, minősége és szelektivitása vagy a kisebbségi népesség városiasodottságának foka.

Felsőoktatási expanzió Romániában

Az 1990-es évek elejétől kezdve Románia jelentős mértékben bővítette felsőoktatási intézményeit és programjait, ami növelte a felsőoktatásba bejutók számát. Ennek következtében, míg 1990-ben 25 927 romániai lakos végzett valamilyen felsőfokú oktatási intézményben Romániában vagy külföldön (a záróvizsga kimenetelétől függetlenül), 2022 végére a felsőfokú képzésben sikeresen lediplomázottak száma elérte a 133 183 főt, vagyis több, mint ötszörösére növekedett 1990-hez képest. Ahogy erre az *Elemzés és tárgyalás* című fejezetben még kitérünk, a legnagyobb növekedés a 2007–2010-es időszakban következett be, amikor a felsőfokú képzésben végzettek száma az 1990-es értéknek legalább hétszeresére nőtt. A legmagasabb, 232 885 fős értéket 2007-ben mérték, ami a felsőfokú képzésben végzettek 1990-es számának közel kilencszerese. Ezen belül jelentősen nőtt a romániai magyar és német nyelvű, valamint a romákat célzó felsőoktatási kínálat is.

A romániai felsőoktatási expanzió során érdekes dinamikát mutatott a magán és az állami felsőoktatási intézmények által bejárt út. Az 1989-es társadalmi változásokat követően a gombamód szaporodó magánegyetemek reagáltak leggyorsabban az expanzió iránti társadalmi igényekre és a törvényhozási hiátusra. Számuk az állami egyetemek ellenében 2003-tól olyan mértékben növekedett, hogy 2009–2010-ben a magánegyetemen végzettek aránya meg is haladta az állami egye-

2. ábra: A felsőfokú képzésben végzettek megoszlása állami és magántulajdonban lévő felsőoktatási intézmények szerint Romániában, 2003–2022 között (%). Az ábra 2013-ig a felsőfokú képzésben részt vett végzősök számát mutatja (a záróvizsga kimenetelétől függetlenül); 2014-től a felsőfokú képzésben sikeres záróvizsgával rendelkező végzettek számát tartalmazza, a más országban diplomát szerzetteket is. *Forrás:* INS TEMPO online adatbázis alapján saját számítás. http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table_SCL109H adatsorok (INS 2025)

temeken végzettekét. 2011-től kezdve azonban a magánegyetemek rovására ismét növekedésnek indult az állami egyetemeken végzettek aránya (2. ábra).

Hipotézisek és az elemzések módszertani kerete

Hipotézisek

Kutatásunkban a népszámlálási adatok alapján azt vizsgáljuk, hogyan változott a felsőfokot végzettek aránya a romániai magyarok körében a romániai átlaghoz képest. Megnézzük, hogy milyen tendenciákat figyelhetünk meg: sikerült-e lefaragni a hátrányból, vagy az tovább nőtt napjainkig. Elemezzük, hogy kik az iskolázottsági verseny nyertesei: mely kisebbségeknek sikerül az országos átlagnál jobban teljesíteni a felsőfokú végzettek tekintetében, illetve mely etnikumok az iskolázottsági verseny vesztesei. Ezen belül mely etnikumnak sikerül legkevésbé hozni az országos átlagot felsőfokú végzettek tekintetében. Bár hivatalos statisztikai adatok másodelemzéséről lévén szó, nem pedig primer kutatásról, feltételezéseink egy része nem újdonság. Mégis fontosnak tartottunk, hogy megfogalmazzunk néhány várt eredményt.

Azt feltételezzük, hogy a romániai magyarok körében a felsőfokú végzettek aránya az évtizedek során folyamatosan alacsonyabb volt az országos átlagnál, és mindmáig jelentősen elmarad attól, bár a hátrány az idők folyamán csökkent. Továbbá azt is feltételezzük, hogy a rendszerváltást követő évtizedekben a nőknek sikerült kiegyenlíteniük felsőfokú képzettségbeli hátrányukat mindkét vizsgált populációban. Korábbi szakirodalmi ismereteink alapján a romániai felsőfokú képzés nyertes etnikumai között a zsidókat és a németeket, a vesztesek között pedig a romákat és a magyarokat feltételeztük.

Az elemzések alapjául szolgáló adatok

Bár a népszámlálások eredményeit széles körben alkalmazzák, a romániai népszámlálások adatainak megbízhatósága vitatott a romániai társadalomkutatók körében. A népszámlálások lehetővé teszik, hogy képet kapjunk bizonyos társadalmi jelenségekről – esetünkben az iskolázottság változásairól – etnikai kisebbségi vonatkozásban is, amire a kis mintájú adatfelvételi kutatások egyébként nem teremtenének lehetőséget (Veres 2016). Az adatok megbízhatóságát befolyásolja, hogy hányan vesznek részt a népszámlálásban, és mennyire pontosan válaszolják meg a kérdéseket.

A 2011. évi népszámlálás szerint a Romániából ideiglenesen vagy huzamosan távol levő népesség nem tartalmazza a ténylegesen eltávozottak egy részét, még felét sem (Veres 2016).

A 2021-es népszámlálás során egyaránt történt lekérdezéses és online adatfelvétel, illetve más adatbázisokból történő adatátvitel (imputálás) is. 2021-ben először volt lehetőség a népszámlálási kérdőív online kitöltésére. Az online kitöltés állítólag növelte a részvételi arányt azoknak a körében, akiknek nehézséget okozott volna a személyes megjelenés. Az online kérdőívet a tartósan külföldön élő román állampolgárok is ki tudták tölteni (Bilibók 2023). Ugyanakkor valószínűsíthető, hogy az önkitöltős online rendszer segíthette a hibák kiszűrését, és gyorsíthatta az adatfeldolgozást (Székely Hírmondó 2022; Kadlicskó 2024).

Azonban a 2021-es népszámlálás lekérdezéses (kérdőbiztos általi) adatgyűjtésére nem volt sem elég idő, sem elég számlálóbiztos. Az online kitöltés platformjával is adódtak gondok: lefagyott, előfordult, hogy négy napig nem volt elérhető, vagy egyes adatok törlődtek, és azokat újra be kellett írni. A gyermekes kitöltők problematikusnak találták, hogy a gyerekek e-mail-címét is meg kellett adni (még a 6 éven aluliakét is). A kérdések nagy száma (157 darab) szintén megkérdőjelezhető. Németországban 46, Nagy-Britanniában 65, Szlovákiában 26 kérdésből állt a népszámlálási

kérdőív. Bár a Román Statisztikai Hivatal szerette volna csökkenteni a kérdések számát, a népszámlálás adatait hasznosítani kívánó minisztériumok egyike sem volt hajlandó lemondani a kért információkról; ezért maradt ilyen hosszú a kérdőív. Mivel a kérdőívet hiányosan is le lehetett zárni, a lakosság egy része nem válaszolt minden kérdésre, ami befolyásolhatta az eredményeket (Magyar Hírlap 2023; Kiss 2023a; Bilibók 2023).

Szociológusok szerint a 2021-es népszámlálásban a teljes népesség számaránya nagyobb, mint a valóságban (ISPMN *kerekasztal*, 2023). A reálisnál nagyobb lélekszám egyik oka az lehet, hogy a külföldön állandó lakhellyel rendelkezők közül is sokan regisztráltak a népszámlálásra – vagy mert érvényesek voltak a román okmányaik, és szerették volna megtartani azokat, vagy mert a sajtotban is emlegetett büntetéstől tartottak, amelyet a népszámlálási törvény kilátásba helyezett. Az Erdélystat 2020-ban 4 millióra becsülte a külföldön élő romániaiak számát; állításuk szerint az aktív korú romániaiak negyede él külföldön (Lukács–Barna 2022). A nagyobb népszámlálási összlélekszám kimutatása és fenntartása mögött vélhetően az ország EU-s politikai érdeke állhat (Kiss 2023a).

A népszámlálási adatok megbízhatóságát befolyásolhatják a politikai és társadalmi környezet változásai is, amelyek hatással lehetnek az adatgyűjtésre és az adatok értelmezésére. Ez különösen igaz a kisebbségekre. A múltban sok kisebbségi csoportot ért diszkrimináció és üldöztetés hivatalosan vállalt etnikumuk miatt, ezért sokan óvatosabbak lehetnek etnikai hovatartozásuk nyilvános vállalásában. (Lásd svábok kitelepítése Magyarországról; MTI 2011; Czibulka et al. 2004.) A többségi társadalomhoz való alkalmazkodás és a beilleszkedés iránti vágy is hozzájárulhat ahhoz, hogy az emberek nem vállalják nyíltan etnikai hovatartozásukat. A 2011-es népszámlálásban 1,24 millióan nem nyilatkoztak etnikai hovatartozásukról (Cernat 2020). A 2021-es népszámlálási kérdőívben nem volt olyan válaszlehetőség, hogy valaki nem akarja bevallani, milyen valláshoz vagy nemzetiséghez tartozik. Ez alapján érthető, hogy Romániában is voltak, akik nem válaszoltak a kulturális jellemzőiket – nemzetiségi, nyelvi és vallási hovatartozásukat – firtató kérdésre. (A legutóbbi, 2021-es népszámlálás során mintegy 2,5 millióan.) A teljes mértékben adatbázisokból átemelt (imputált) lakosságnál biztosan hiányzik a nemzetiség, az anyanyelv és a vallás, mert ezeket a román állam közigazgatása 2006 óta nem tartja nyilván (MASZOL 2023; Bilibók 2023; Kiss 2023b). A fentiek miatt Kiss szerint „tudományosan tarthatatlan az a hipotézis, hogy a romániai népszámlálás objektív valóságot tükröz” (Kiss 2023b).

Egyes tényezők – például a roma telepek látogatásának népszerűtlensége a lekérdezők között – arra utalnak, hogy a romániai népszámlálások rendszeresen alulmérték a romákat. Így történt a 2011-es (Cernat 2020) és a 2021-es népszámlálás során is (Bilibók 2023). A 2021-es népszámlálással kapcsolatban Kiss Tamás elmondta, hogy a romák aránya a népszámlálási adatok szerint csak 3,4 százalék, de valójában tudjuk, hogy ez az arány 8-9 százalék (Kiss 2023b).

Mindezen hiányosságok ellenére Románia lakosságának etnikai bontású iskolázottsági adatainak elemzésekor csak a népszámlálási adatokra támaszkodhattunk. Ezért elemzéseinket az INS rendszerváltás utáni népszámlálási adataira alapoztunk.³ A felsőoktatási expanzió vizsgálatok az

³ 1992: <https://www.recensamantromania.ro/rezultate-recensamant-1992>; 2002: <https://www.recensamantromania.ro/rezultate-recensamant-2002>; 2011: <https://www.recensamantromania.ro/rpl-2011>; 2021: <https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive>.

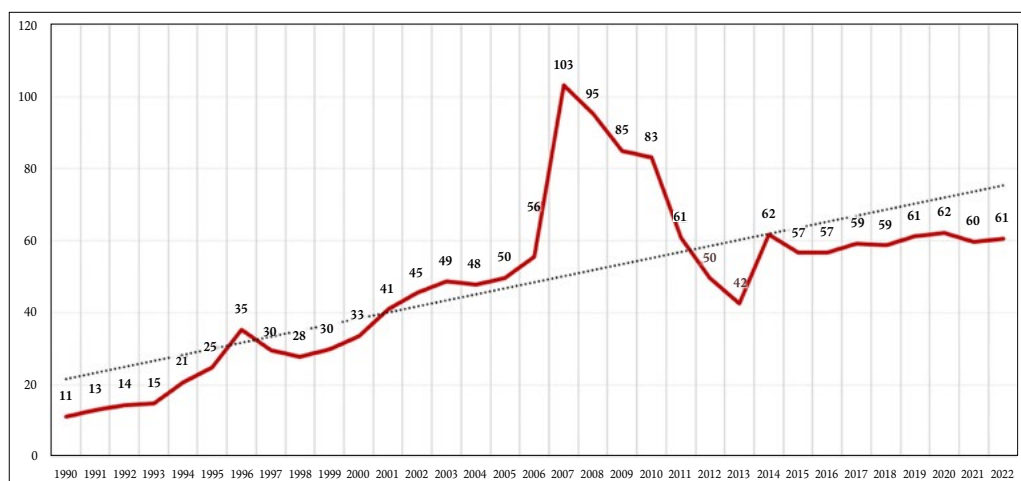
INS éves idősoros TEMPO Online statisztikai adatbázisát⁴ és az Eurostat 2025. január 22-én letöltött adatbázisait használtuk.⁵

Elemzés és tárgyalás

A felsőfokú végzettségi szint alakulása Romániában a rendszerváltás utáni években

2024-ben Romániában 54 (akkreditált) állami felsőoktatási intézmény, 34 akkreditált magán felsőoktatási intézmény, 19 ideiglenes működési engedéllyel rendelkező felsőoktatási intézmény és négy ideiglenes működési engedéllyel és már akkreditációval is rendelkező intézmény működött (OECD 2024). A felsőfokú képzésben végzettek számának alakulásában egyértelmű a növekedési trend, bár voltak fluktuációk (3. ábra). A legjelentősebb mértékű ugrás 2006–2007-ben következett be, valószínűsíthetően az oktatási rendszerben végrehajtott reformok, az EU-s csatlakozás és a bolognai folyamat bevezetése következtében. Az ezt követő visszaesést a 2008-as világválság hatásával magyarázhatjuk.

A felsőfokú képzésben végzettek számának növekedésével együtt Romániában nőtt a főiskolát vagy egyetemet végzettek aránya is: 2014–2022 között 64 százalékról 68 százalékra. A mester-szintű képzettséggel rendelkezők aránya 33 százalékról a nyolcéves időszak legalacsonyabb értékére,

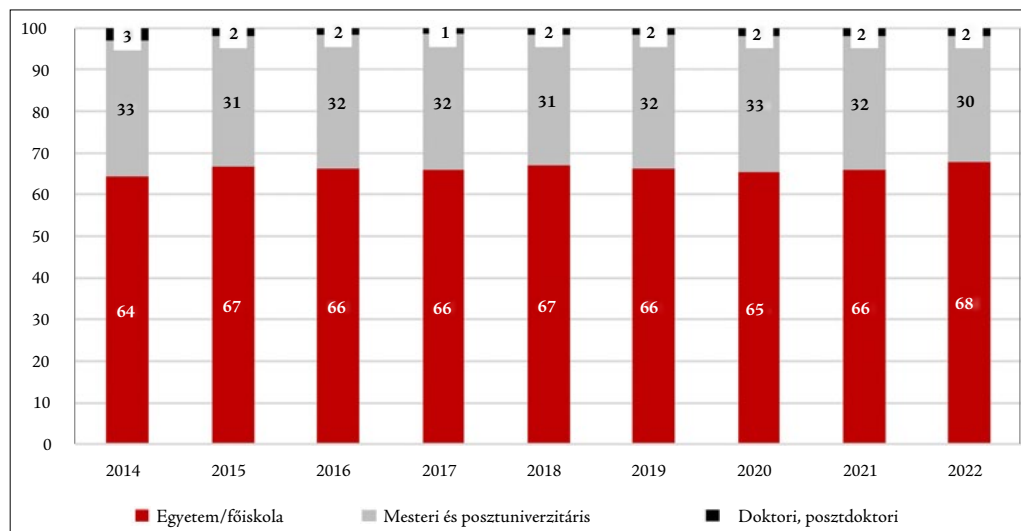

3. ábra: A felsőfokú képzésben végzettek száma 10 ezer lakosra vetítve Romániában 1990–2022 között. Az ábra 2013-ig a felsőfokú képzésben részt vett végzősök számát mutatja (a záróvizsga kimenetelétől függetlenül); 2014-től a felsőfokú képzésben sikeres záróvizsgával rendelkező végzettek számát tartalmazza, a más országban diplomát szerzettek is. *Forrás:* INS TEMPO Online adatbázis alapján saját számítás. <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>, SCL109H adatsorok (INS 2025). Lakosságszám (évközepi össznépeség): <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>, POP108D adatsorok. Adatforrás 1990-re és 1991-re: Andrei–Ghețau 2021: 33

⁴ Össznépeség: <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>, POP108D adatsorok. Felsőfokú képzésben végzettek száma: <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>, SCL109H adatsorok (INS 2025).

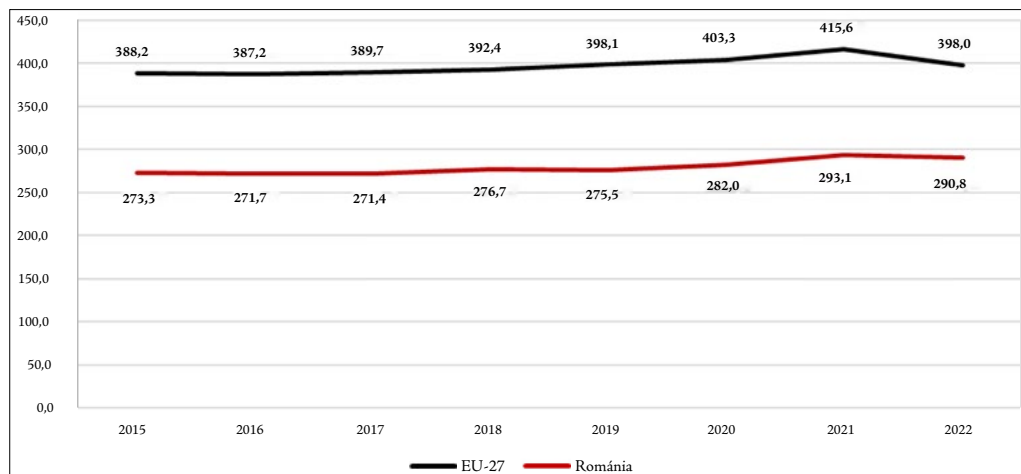
⁵ Felsőfokú oktatásra beiratkozott diákok száma: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/page/EDUC_UOE_ENRT01 (Eurostat 2024c). Lakosság: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/page/DEMO_GIND (Eurostat 2024b). Felsőfokú iskolai végzettségük aránya a 15–64 éves korosztályban: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/page/EDAT_LFS_9903 (Eurostat 2024a).

30 százalékra csökkent, ahogyan a doktorival rendelkezők aránya is 2 százalékra mérséklődött a korábbi 3 százalékról (4. ábra).

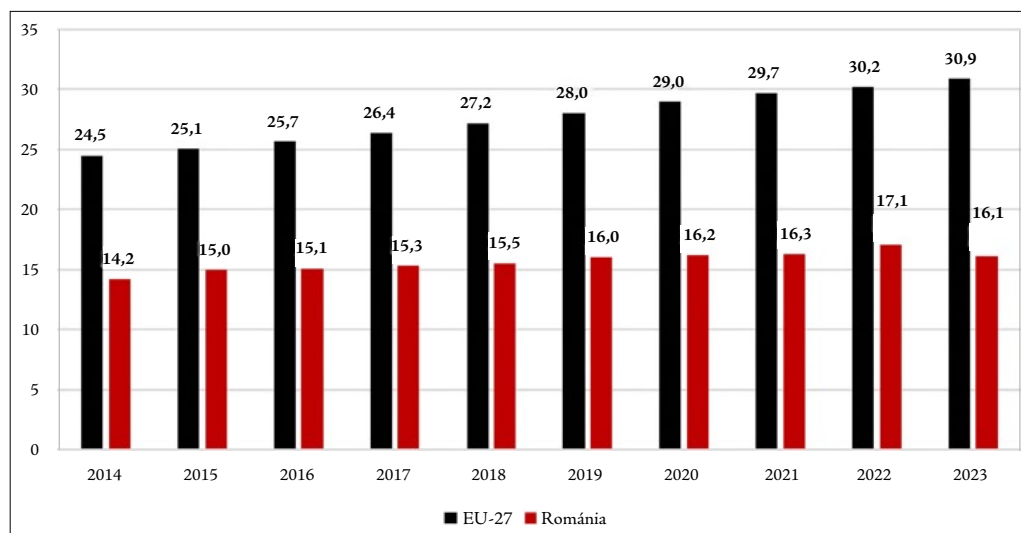
4. ábra: A felsőfokú képzésben végzettek megoszlása képzési szintek szerint Romániában 2014–2022 között (%). Az adatok a más országban diplomát szerzetteket is tartalmazzák. *Forrás:* INS TEMPO Online adatbázis alapján saját számítás. <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>, SCL109H adatsorok (INS 2025)

Annak ellenére, hogy Romániában egyértelműen növekvő tendenciát mutat a felsőfokú oktatásba beiratkozottak száma, még mindig jelentős mértékben elmarad az Európai Unió országainak átlagától (5. ábra).

5. ábra: A felsőfokú oktatásba beiratkozott, 10 ezer lakosra jutó diákok száma 2015–2022 között az EU-27-ben és Romániában. *Forrás:* Eurostat-adatsorok alapján saját számítás. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/page/DEMO_GIND (Eurostat 2024b) és https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/page/EDUC_UOE_ENRT01 (Eurostat 2024c)

Nagymértékű a lemaradás a felsőfokot végzettek tekintetében is, úgy az Európai Unió átlagához viszonyítva (6. ábra), mint az OECD-országokhoz vagy más közép-kelet-európai országokhoz, illetve a mediterrán vagy balkáni országokhoz képest. 2023-ban az Európai Unió 25–34 éves lakosságának 43 százaléka rendelkezett felsőfokú végzettséggel, ami 2 százalékos növekedést jelent 2022-höz képest; Románia azonban az utolsó helyen áll a rangsorban, mindössze 22,5 százalékos aránnyal. A szomszédos Magyarországon 29,4 százalék ez az arány, Szlovákiában 39,8 százalék, Lengyelországban 46,3 százalék, Görögországban 44,5 százalék, de még Bulgáriában is 35,8 százalék. Az EU által 2030-ra kijelölt célértéket tizenhárom tagország már teljesítette, vagyis 25–34 éves népességének legalább 45 százaléka rendelkezik felsőfokú végzettséggel. Románia jelenleg ennek felét éri el (Eurostat 2024d).

6. ábra: A felsőfokú iskolai végzettségük aránya a 15–64 éves lakosság körében az EU-27-ben és Romániában 2014–2023 között. *Forrás:* Eurostat-adatsorok alapján saját számítás. https://ec.europa.eu/eurostat/data-browser/product/page/EDAT_LFS_9903 (Eurostat 2024a)

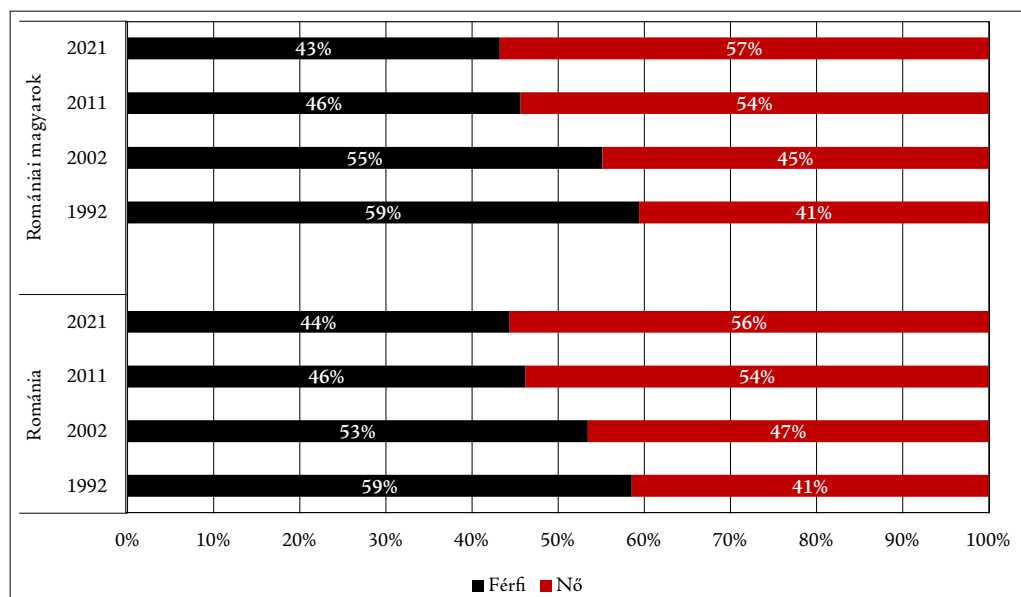
Felsőfokú iskolai végzettségbeli különbségek a teljes lakosság és a magyar kisebbség között

Az 1910-es népszámlálás idején, amikor Erdély még az Osztrák–Magyar Monarchia része volt, a magyarok aránya magasabb volt a felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében. Azonban az első világháború után, amikor Erdély Romániához került, a helyzet fokozatosan megváltozott. Az 1930-as és az 1956-os népszámlálások adatai szerint a románok aránya a felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében növekedett. Az 1977-es népszámlálás idején a románok aránya már meghaladta a magyarokét (Varga E. 1988: 7). Ez a változás részben a román állam nemzetépítő politikájának és az oktatási rendszer átalakításának köszönhető.

Az oktatási rendszer reformjai hozzájárulhatnak az egyes etnikumok vagy specifikus társadalmi csoportok oktatási hozzáféréseinek megváltozásához akár pozitív, akár negatív értelemben. Pozitív értelemben előnyben részesítéssel, pozitív diszkriminációval – mint például a munkásgyerekek felvétele a felsőoktatásba (Fischer 2023) vagy a roma származású gyerekek számára biztosított felsőoktatási kvóták. A másik végletre példa a numerus clausus (Clark 2024), a zsidó gyerekek továbbtanulásának akadályozása az 1920-as években.

Az előző, 2002-es és 2011-es népszámlálások alapján Veres vizsgálta, hogyan változott a romániai magyarok iskolázottsága, különösen a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya 2002 és 2011 között (Veres 2016). Megállapította, hogy 2011-ben a 10 éves és idősebb, magát magyar etnikumúnak valló lakosság körében a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya mindössze 10,2 százalék volt. Ez több, mint 4 százalékkal alacsonyabb az országos átlagnál (14,4 százalék), és több, mint 4,5 százalékkal alacsonyabb a román etnikumú lakosság arányánál (14,8 százalék). A 2002-es iskolázottsági helyzethez képest jelentős növekedés történt a romániai magyarok körében is. Míg 2002-ben a 10 éves és idősebb magyarok mindössze 5 százaléka rendelkezett felsőfokú végzettséggel, ez az arány az országos átlaghoz hasonlóan 2011-re megduplázódott. A 2002-es állapothoz képest 2011-re megfordult a helyzet a nemek között: a nők iskolai végzettsége lett magasabb. Országos szinten 2011-ben a nők 15 százaléka, míg a férfiak 14,4 százaléka végzett egyetemet. Ez a tendencia a romániai magyarok körében is megfigyelhető volt, ahol 2011-ben a férfiak 9,8 százaléka, illetve a nők 10,6 százaléka rendelkezett felsőfokú végzettséggel (Veres 2016). Ez összhangban van az európai uniós tendenciával: az EU-ban 2023-ban átlagban a nők 49 százaléka, míg a férfiak 38 százaléka rendelkezett felsőfokú végzettséggel (Eurostat 2024d).

A 2021-es népszámlálás adatai alapján azt láthatjuk, hogy a két legutóbbi népszámlálás között a felsőfokú végzettség körében tovább nőtt a nők aránya, úgy országosan (a korábbi 53,8 százalékról 55,6 százalékra), mint a romániai magyarok körében (54,4 százalékról 56,8 százalékra) (7. ábra).

7. ábra: A felsőfokú végzettségük nemek szerinti megoszlása Romániában és a romániai magyar etnikum körében, 1992, 2002, 2011 és 2021. Forrás: INS végleges népszámlálási adatok alapján saját számítás. <https://www.recensamanromania.ro> (INS 1992, 2002, 2011, 2024)

Veres a népesség iskolázottsága terén jelentős eltéréseket tapasztalt az erdélyi megyék között (Veres 2016). Azokban a megyékben, ahol a 200 ezer fő fölötti nagyvárosok vannak, és egyetemi központok is működnek (pl. Kolozs, Temes, Brassó), a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya a 20 százalékot is eléri. A 2011-es népszámlálás szerint a magyar etnikumú lakosság felsőfokú iskolázottsági szintje mindössze 10 százalék volt a székely megyékben, ahol ők alkotják a népesség nagy

többségét. Ez jóval alacsonyabb az országos átlagnál (14,4 százalék), de még az erdélyi átlagnál is (14,3 százalék). Megjegyzendő, hogy ezekben a megyékben a román felsőfokú végzettek aránya is 13 százalék körül mozog (Maros megyében 14,7 százalék) (Veres 2016).

1990 és 2021 között a romániai közoktatásban tanuló diákok száma 43 százalékkal esett vissza (4,1 millióról 2,3 millióra); ezalatt 39 százalékkal csökkent a magyar nyelven tanulók száma (188 ezerrel 115 ezerre) (Gál 2023).

A beiskolázási adatokat vizsgálva 2011-ben a magyar etnikumú fiatalok körében a 15–19 évesek még egy százalékkal nagyobb arányban voltak beiskolázva, mint az országos átlag. A 20–24 évesek körében azonban már jelentős volt a lemaradás: mindössze 23,5 százalékuk tanult egyetemen, szemben az országos 27 százalékos átlaggal (Veres 2016). Ez azt mutatja, hogy valahol a felső középfokú oktatásban vagy az érettségivel történik valami kedvezőtlen, ami miatt a romániai magyar felsőfokú végzettek számaránya csökken. Az egyik ok a külföldi felsőfokú továbbtanulásban keresendő. Keveset tudunk arról, hogy hány romániai magyar tanul külföldön. Leginkább csak a magyarországi továbbtanulásról vannak adataink, amelyek háromezres nagyságrendről szólnak. A hallgatók túlnyomó többsége valószínűsíthetően romániai magyar háttérrel rendelkezett.

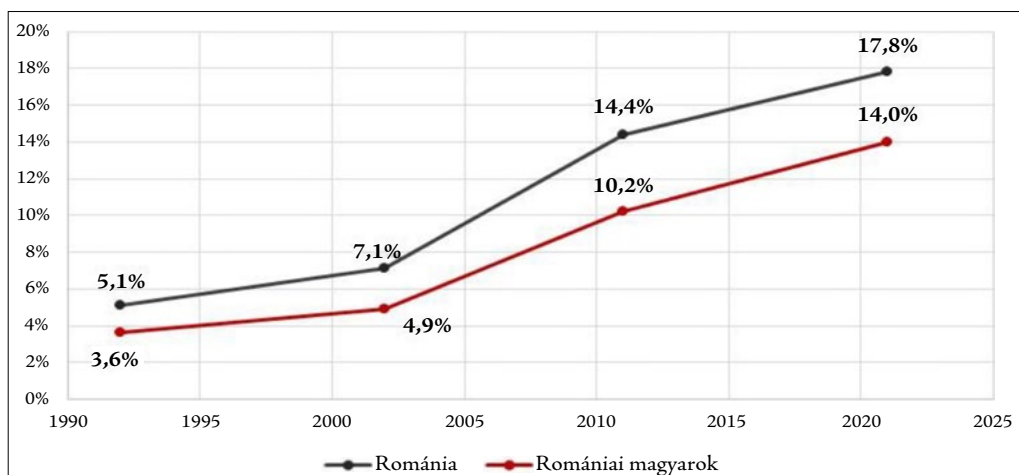
2022-ben a romániai magyar diákok jobban teljesítettek a PISA-felmérésen, mint a romániai átlag. Mind a matematika-, mind a szövegértés-, mind a természettudomány-teszten jobban teljesítettek a magyarul tanulók, mint a többségiek. Ezek az eredmények viszont még mindig elmaradnak az OECD-átlagtól és a magyarországi magyar diákok eredményeitől. (Ha kivesszük a budapestiek eredményeit, akkor a magyarországi átlag már közelebb van az erdélyi magyarhoz.) Érdekes, hogy egy másik PISA-kutatás megállapította: ugyanez már nem igaz a szlovákiai magyarok esetében (Papp Z. 2014). Kiss Tamás és Tóró Tibor több más európai kisebbség (észtországi oroszok, finnországi svédek, lettországi oroszok, litvániai oroszok és lengyelek, olaszországi németek, szlovákiai magyarok, szerbiai magyarok, romániai magyarok, moldvai oroszok és észak-macedóniai albánok) esetében is megvizsgálták a többségi és a kisebbségi diákok PISA-eredményeit, és arra a következtetésre jutottak, hogy nem minden kisebbség képes olyan oktatási rendszer fenntartására, amely versenyképes a többségi nyelvű oktatással. A magyar elitek részéről jelentős intézményi teljesítmény, hogy aszimmetrikus intézményi párhuzamosság mellett, valamint az oktatási autonómia és a hivatalos kétnyelvűség hiányában is képesek fenntartani egy olyan rendszert, amely ezen a szinten versenyképes a román nyelvű oktatással (Gál 2024).

Bár a romániai magyar gyerekek PISA-eredményei jobbakként, mint a többségiek eredményei, több kutatás (Mandel 2015; Barna 2020) azt mutatja, hogy a lemorzsolódás egyik foka az általános iskola nyolcadik osztályát záró képességvizsga, azon belül is a román nyelv és irodalom vizsga. Például 2014-ben Hargita megyében a képességvizsga román nyelvű megmértetésén a magyar nyelvű diákok 58 százaléka elbukott (Mandel 2015: 28). A másik vízvonal az érettségi. A székelyföldi megyékben sikeresen érettségizettek aránya a legrosszabb évben, 2010-ben Hargita megyében 22 százalék, Kovászna megyében 16 százalék volt (Mandel 2015). A két székelyföldi megye később is, 2012 és 2016 között jellemzően mind az öt évben átlag alatti eredményt produkált; Hargitában 50 százalék volt az érettségi oklevelet szerzők összesített aránya, Kovászna megyében 54 százalék (Barna 2020). 2023-ra javult a helyzet: országos szinten 80,9 százalék érettségizett, a magyarul tanulóknak pedig 71 százaléka (Gál 2023).

Barna Gergő szerint a lemorzsolódás nemcsak a nagyobb megmértetéseken jellemző, hanem folyamatos jelenség. A magyarul tanulók már elemiben is nagyobb arányban (4 százalék) morzsolódnak le a magyar iskolarendszertől, mint országos szinten. Az általános iskolában ötödik osztályból hatodik osztályba lépve a diákok 6 százaléka esik ki. Mire eléri a nyolcadik osztályt, az előkészítőt elkezdők 15 százaléka már lemorzsolódott. Az általános iskola és a középfokú oktatás között szintén jelentős a magyar oktatási rendszerből kikerülő aránya: 14 százalék. Az előkészítőt a magyar

iskolahálózatban kezdő diákok közül 17 százalék végez szakiskolát, míg a líceum 12. osztályáig nagyjából 50 százalékuk jut el (magyarul). A magyar iskolarendszerben indulók és az iskolát ott is befejezők körében sikeresen érettségizők aránya 35 százalék körül alakul (Gál 2023).

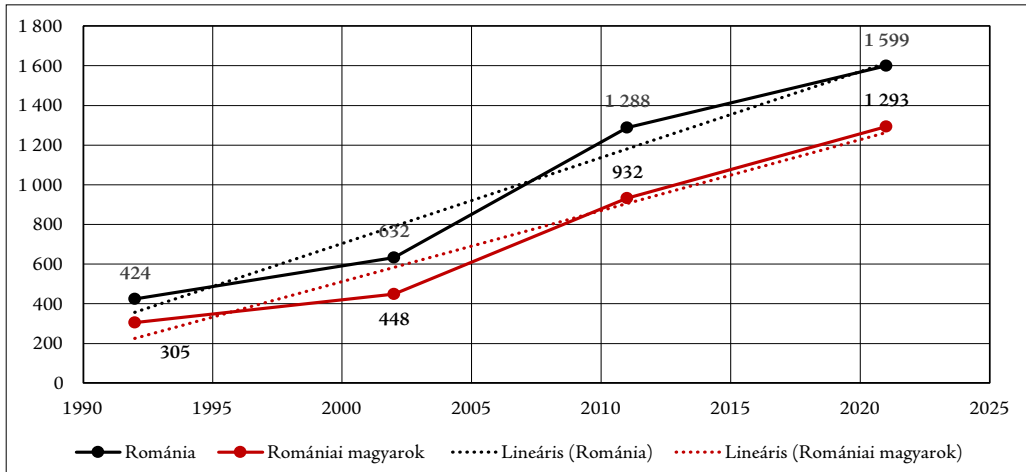
Veres kutatási eredményei alapján feltételeztük, hogy bár csökken a romániai magyarok elmara-dása, az iskolázottsági egyenlőtlenség a felsőfokú végzettek körében 2021-ig nagy valószínűséggel fennmarad (Veres 2016). És valóban: a 8. ábrán látható, hogy az 1992-es 1,5 százalékos eltérés fokozatosan 2,2 százalékra, majd 2011-ben a legnagyobb, 4,2 százalékos különbségre nőtt. 2021-re 3,8 százalékra mérséklődött a különbség a felsőfokú végzettek tekintetében a romániai átlag (ez az ismeretlen etnikumúakat is tartalmazza) és a magyar kisebbség között (a 10 évnél idősebb lakosság körében).

8. ábra: A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya Romániában és a romániai magyar etnikum körében a 10 éves és idősebb népességben, 1992, 2002, 2011 és 2021. 1992: 12 éves és idősebb népességbeli arány. Forrás: INS végleges népszámlálási adatok alapján saját számítás. <https://www.recensamantromania.ro> (INS 1992, 2002, 2011, 2024)

A 10 ezer lakosra jutó felsőfokú végzettségűek száma szerinti elemzés is ezt a tendenciát jelzi: míg 2011-ben Romániában 355,2 felsőfokú végzettséget szerzettél több jutott 10 ezer lakosra, mint a romániai magyar etnikum körében, addig ez a különbség 2021-re 306,4 főre csökkent (9. ábra). Mindez arra utal, hogy sikeresek voltak az erre irányuló intézkedések (magyar nyelvű intézmények, szakok, programok létrehozása stb.), és a felsőfokú végzettségi szint növekszik. Bár a különbség csökkent, további erőfeszítésekre lesz szükség az iskolázottsági egyenlőtlenség leküzdésére.

A 2021-es népszámlálás adatai azt mutatják, hogy míg a romániai iskoláskorú lakosság körében (az ismeretlen etnikumúakkal együtt) a diplomások aránya 17,8 százalék, addig a romániai zsidók 63,2 százaléka, a görögök 54,1 százaléka és az örmények 50,9 százaléka rendelkezik egyetemi végzettséggel a 10 éven felüli népesség körében (2. táblázat). A másik véglet, a romák esetében ez az arány mindössze 2,1 százalék. Itt meg kell jegyeznünk, hogy összehasonlításunk módszertanilag hagy némi kívánnivalót maga után, mert a 2002–2021-es adatok a 10 éven felüli népességre vonatkoznak, míg az 1992-es adatok a 12 éven felüli népességre.

9. ábra: A 10 ezer lakosra jutó felsőfokú végzettségűek száma Romániában és a romániai magyar etnikum körében, 1992, 2002, 2011 és 2021. *Forrás:* INS végleges népszámlálási adatok alapján saját számítás. <https://www.recensamantromania.ro> (INS 1992, 2002, 2011, 2024)

2. táblázat: Felsőfokú végzettségűek iskoláskorú népességben belüli aránya kiemelt etnikumok szerinti bontásban

Népszámlálási évek	Legnagyobb arány	Második legnagyobb arány	Harmadik legnagyobb arány	Románia	Harmadik legalacsonyabb arány	Második legalacsonyabb arány	Legalacsonyabb arány
1992*	zsidó (34,5%)	örmény (26,8%)	görög (18%)	5,1%	horvát (1,8%)	ukrán (1,7%)	roma (0,1%)
2002	zsidó (43%)	örmény (34,1%)	olasz (25,3%)	7,1%	horvát (2,4%)	csángó (2,1%)	roma (0,7%)
2011	zsidó (53,1%)	örmény (44,7%)	görög (30,7%)	14,4%	horvát (5,4%)	ukrán (5,2%)	roma (0,2%)
2021	zsidó (63,2%)	görög (54,1%)	örmény (50,9%)	17,8%	horvát (9,1%)	ukrán (7,9%)	roma (2,1%)

* 1992: 12 éves és idősebb népességbeli arány. 2002, 2011, 2021: 10 éves és idősebb népességbeli arány.

A „nem megnevezett” és „más etnikumok” kategóriák nem kerültek be a rangsorolásba.

Forrás: INS végleges népszámlálási adatok alapján saját számítás. <https://www.recensamantromania.ro> (INS, 1992, 2002, 2011, 2024)

Nyertes és vesztes etnikumok a romániai felsőoktatásban

A zsidók iskolázottsági fölénye világszerte ismert. Romániában ez az iskolázottsági fölény a vallási és kulturális hagyományokra, gazdasági helyzetükre, a közösségi támogatásra és – abszurd módon – az üldöztettségükre vezethető vissza. A zsidó közösségekben hagyományosan nagy hangsúlyt fektettek az oktatásra és a tanulásra. A vallási tanítások és a közösségi élet részeként az oktatás mindig kiemelt szerepet játszott (Galambos 2024). A zsidók gyakran városi környezetben éltek, ahol jobb hozzáférésük volt az oktatási intézményekhez. Erős belső hálózattal rendelkeztek, amely támogatta a fiatalok oktatását ösztöndíjak, tanulmányi segélyek és közösségi iskolák formájában

(Cernovodeanu 2003). Paradox módon a diszkrimináció és a kirekesztés arra ösztönözte őket, hogy az oktatás révén próbáljanak kitörni és érvényesülni (Galambos 2024).

A felsőfokú végzettséggel rendelkező görögök magas arányát oktatási kultúrájukkal, államuk támogatásával és nemzetközi mobilitásukkal magyarázhatjuk. A több, mint háromezer éves görög kultúra nagy hangsúlyt fektet az oktatásra, a tudásra. A fanarióták mai leszármazottai prominens görög családok (kereskedőcsaládok) tagjai, akik jelentős politikai és adminisztratív pozíciókat töltöttek be már az Oszmán Birodalomban is. A 18. században sokan lettek Moldva és Havasalföld fejedelmei (hoszpodárok) – ez az időszak a román történelemben „fanarióta korszak” néven ismert (Britannica 2025). Az Eurostat 2023-as adatai szerint Görögországban is rendkívül magas, 44,5 százalék volt a felsőfokú végzettség aránya a 25–34 éves lakosság körében (Eurostat 2024d). A görög állam alacsony tandíjakkal és különböző ösztöndíjprogramokkal segíti a felsőoktatáshoz való hozzáférést. Továbbá sok görög diák tanul az Európai Unióban is. Így előfordulhat, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkező romániai görögök egy része Görögországban vagy az EU más országaiban szerezte diplomáját.

Az örmények magas iskolázottsága kulturális értékeiknek, gazdasági helyzetüknek, összetartó közösségüknek és történelmi hagyományaiknak tulajdonítható. Az örmények történelmében az oktatás és a tudomány mindig kiemelt szerepet játszott, és ez a hagyomány tovább élt a diaszpórában, beleértve Romániát is. Az örmények hagyományosan nagy hangsúlyt fektettek az oktatásra és a tudásszerzésre. Az oktatás és a tanulás fontos része volt a közösségi életnek és a családi értékeknek (Szabolcs 2019). Az 1880-as évek népszámlálási adatai szerint az örmények ebben a térségben felülreprezentáltak voltak a felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében (McCarthy 2010). Az örmények többnyire városi környezetben éltek, ahol jobb hozzáférésük volt az oktatási intézményekhez. Sok örmény család gazdaságilag stabilabb helyzetben volt, mint mások, ami lehetővé tette a hosszabb ideig tartó tanulást. Az örmények kiemelkedtek a kereskedelembe, a 17–18. században jelentős kereskedelmi hálózatokat építettek ki. Híresek voltak a szőnyegszövéstről, az ékszerkészítéstről és más kézművesmesterségekről. Orvosi, jogi és mérnöki szabadfoglalkozásokat is űztek, ezért az oktatás és a tudományos élet fontos volt számukra. Romániában az örmény közösségek erős belső hálózattal rendelkeztek (Szabolcs 2019).

Bár a rendszerváltást követően a horvátok körében is folyamatosan nőtt a felsőfokú végzettség aránya, és az utolsó két népszámlálás között szinte megduplázódott az arányuk, ebben a tekintetben mégis ők állnak hátulról a harmadik helyen az országos átlaghoz képest. Csak feltételezéseket tudunk megfogalmazni arról, hogy mi lehet ennek az oka, hiszen az Eurostat adatai szerint Horvátországban viszonylag magas, 38,7 százalékos a felsőfokú végzettség aránya a 25–34 éves lakosság körében. Azt feltételezzük, hogy ez a kisebbségi közösség elzárta az anyaországtól, nehezebb számára a hozzáférés a minőségi oktatáshoz. Mindezt természetesen további kutatásokkal lehetne igazolni vagy cáfolni.

Annak ellenére, hogy Romániában évtizedek óta a zsidók, a görögök és az örmények körében a legmagasabb a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya, mégsem tekinthetjük őket a romániai felsőoktatás nyertes etnikumainak, hiszen a 2021-es népszámlálás szerint mindössze 2373 fő vallotta magát zsidónak, 2086 görögnek és 1213 örménynek. Továbbá az idősoros adatok azt mutatják, hogy 1992-től kezdve 2021-re a zsidó etnikum megközelítőleg negyedére, a görög felére, az örmény pedig háromötödre zsugorodott. Ezért a „valódi nyertesek” feltérképezése érdekében csak azt a tíz etnikumot vettük figyelembe, amelyek a 2021-es népszámláláskor legalább 10 ezer főt számláltak (románok, magyarok, romák, ukránok, németek, törökök, orosz-lipovánok, tatárok, szerbek és szlovákok). Eszerint a német, tatár és román etnikumok a romániai felsőfokú végzettségi „verseny” igazi nyertesei (lásd 3. táblázat). A vesztesek sorrendje lényegében nem változott. (A nép-

3. táblázat: Felsőfokú végzettségűek iskoláskorú népességen belüli aránya a 10 ezer főnél nagyobb lélekszámú romániai etnikumok körében 2021-ben

Rangsor	Etnikum*	Felsőfokú végzettségűek aránya (%)	10 éves és idősebb népesség (fő)
1.	német	28,45	21 763
2.	tatár	25,59	16 926
3.	román	19,02	13 577 695
4.	oroszlipován	16,30	18 311
5.	magyar	14,05	922 278
6.	szlovák	12,95	9 574
7.	török	12,95	18 138
8.	szerb	9,11	11 452
9.	ukrán	7,91	41 618
10.	roma	2,07	458 771
Románia		17,85	17 073 568

* A „nem megnevezett” és „más etnikumok” nem kerültek be a rangsorolásba.

Forrás: INS végleges népszámlálási adatok alapján saját számítás.

<https://www.recensamantromania.ro> (INS 2024)

számláláson a horvátokat és a szerbeket sokszor egy kategóriába sorolják, az iskolai végzettség tekintetében pedig külön szerepelnek.)

A német közösség hagyományosan nagy hangsúlyt fektet az oktatásra és a szakmai képzésre, ami hozzájárulhat a magasabb végzettségi arányhoz. A német kisebbséget történelmileg erős kulturális és gazdasági kapcsolatok fűzik Németországhoz, ami ösztönözheti a fiatalokat a továbbtanulásra és a külföldi egyetemeken való képzésre. Németországban 2023-ban a 25–34 évesek körében ez az arány 38,4 százalék volt, ami ugyan elmarad az EU átlagától (43 százalék) és a 2030-as céltól (45 százalék), de a romániai számoknál jóval magasabb (Eurostat 2024d). A magasabb végzettség jobb munkaerőpiaci lehetőségeket biztosít, hiszen a német nyelvtudás és a német oktatási hagyományok előnyt jelenthetnek a munkaerőpiacon. A német nyelvű oktatási hálózat az elmúlt három évtizedben megerősödött, a kulturális és tudományos társaságok újraindultak, új kulturális és civil egyesületek és társaságok jöttek létre, számos német nyelvű médiaszervezetet alapítottak (Rotaru–Crețan–Ianăș 2023). Az 1998-ban alapított Nagyszebeni Német Egyetem (Deutsche Universität Hermannstadt) és az újraindult német nyelvű képzések a kolozsvári Babeș–Bolyai Tudományegyetemen hozzájárultak a német nyelvű felsőoktatási kínálathoz és ezáltal a német etnikumú felsőfokú végzettség számának növekedéséhez.

A romániai tatárokról sajnos nagyon keveset tudunk. A tanulmányok csak említés szintjén foglalkoznak velük (hol találhatók, hogyan alakult a történetük) (Rotaru–Crețan–Ianăș 2023), ezért csak feltételezhetjük, hogy az erős közösségi összetartás és a családok által támogatott tanulmányok járulhatnak hozzá a magasabb végzettségi arányhoz.

A románok átlagot meghaladó felsőfokú végzettségbeli aránya nem meglepő, mivel már 2011-ben is magasabb volt az átlagnál (14,8 százalék a 14,4 százalékhoz képest); a különbség 2021-re még jelentősebbé vált (19,02 százalék a 17,85 százalékhoz képest). Feltehetően több tényező is ösztönözte a többségek továbbtanulását: az egyetemi képzés fejlesztése és az oktatási intézmények modernizálása, a magasán képzett munkaerő iránti igény növekedése, az európai uniós csatlakozás

után a külföldi diplomaszerezés lehetősége, majd a hazatérés, illetve a felsőfokú végzettség presztízsének növekedése.

A romániai szerbek alacsony felsőfokú végzettségének az lehet az oka, hogy a szerb kisebbség létszáma viszonylag alacsony Romániában, és sokan inkább Szerbiában vagy más országokban folytatják a tanulmányaikat. Az Eurostat adatai szerint Szerbiában 2020-ban a 30–34 évesek körében a felsőfokú végzettek számaránya meglepően magas, 32,6 százalék volt (Eurostat 2025).

Az ukránok körében nőtt a felsőfokú végzettek aránya, e tekintetben mégis ők a második legnagyobb vesztesei az iskolázottsági „versenynek”. Ennek hátterében feltehetően több tényező áll: a gazdasági nehézségek, az alacsonyabb jövedelmek, a magas munkanélküliség, a többségi nyelv ismeretének hiánya, kulturális tényezők, az erőforrások, ösztöndíjak és támogatások hiánya – de ennek kiderítéséhez is további kutatásokra lenne szükség.

A felsőfokú végzettek tekintetében hagyományosan a roma kisebbség van a legrosszabb helyzetben. Bár az ő esetükben is jelentős előrelépés történt annak köszönhetően, hogy 1998-ban beindították a romológiai képzést a Bukaresti Egyetemen, majd 2000-ben roma nyelvet, kultúrát és történelmet oktató tanárok képzésébe kezdtek ugyanitt, illetve számos egyéb, a roma oktatást támogató programot indítottak (mediátorképzés). 2008 és 2012 között a román kormány évente 555–611 roma fiatal egyetemi felvételéről döntött, akik – pozitív intézkedések alapján – külön helyet kapnak a karokon (Sarău 2013). A program jelenleg is fut; 2023-ban a romániai egyetemek 771 helyet tartottak fenn roma származású hallgatók számára. A Bukaresti Egyetemen például az alapképzés (BA) szintjén 66 hely állt rendelkezésre 211 jelentkező számára, a mesterképzés (MA) szintjén pedig 34 helyre jutott mindössze három jelentkező. Kolozsváron az UBB-n negyven alapképzési (BA) helyet tartottak fenn, amelyekből húszat töltöttek be (Nemes 2023). Még így is a romák lemaradása a legjelentősebb, aminek számos oka lehet, köztük a gazdasági nehézségek, a hozzáférés nehézségei, a továbbtanulás alacsonyabb presztízse a roma kultúrában a pénzkereséssel szemben, a diszkrimináció és a szegregáció az oktatásban és a társadalomban, valamint a megfelelő támogatások és ösztöndíjak hiánya.

Következtetések

Tanulmányunkban egyrészt azt kutattuk, hogyan alakult a romániai felsőfokú végzettek átlaga az EU-27 átlagához képest. Azt találtuk, hogy 2014 és 2023 között – bár 2022-ig folyamatosan nőtt (17,1 százalék), majd 2023-ra egy százalékkal csökkent a romániai felsőfokú végzettségűek aránya a munkaképes korú, 15–64 éves népességben (2023: 16,1 százalék) – folyamatosan és jelentősen elmaradt az EU-27 átlagától (2023: 30,9 százalék). Amennyiben az EU-27 és Románia felsőfokú végzettségi arányainak különbségeit nézzük, azt látjuk, hogy a lemaradás folyamatosan nő: míg 2014-ben 10,3 százalék volt Románia hátránya, 2023-ra ez a lemaradás már 14,8 százalékra nőtt. Mindeközben 2023-ban az Európai Unió fiatal, 25–34 éves lakosságában 43 százalékra növekedett a felsőfokú végzettségűek aránya, és ebben Románia a sereghajtó 22,5 százalékos arányával. Elmaradása nem csupán az EU-27 átlagához, de a szomszédos Magyarországhoz (29,4 százalék), Szlovákiához (39,8 százalék), Lengyelországhoz (46,3 százalék), Görögországhoz (44,5 százalék), sőt Bulgáriához (35,8 százalék) képest is jelentős (Eurostat 2024d).

Másrészt vizsgáltuk, hogyan alakult a romániai magyarok körében a felsőfokú végzettek aránya az országos átlaghoz képest. A romániai magyar felsőfokú végzettek aránya jelentősen elmarad az országos átlagtól – igaz, csökkenő mértékben. Habár az utóbbi tíz évben sikerült lefaragni egy kicsit a hátrányból, a hátrány így is jelentős maradt. A különbség az 1992-es 1,5 százalékos eltéréstől 2002-re előbb 2,2 százalékra nőtt, majd 2011-ben érte el a legmagasabb, 4,2 százalékos szintet. 2021-re a különbség 3,8 százalékra mérséklődött (a 10 évnél idősebb lakosság körében).

Harmadrészt azt vizsgáltuk, hogy Romániában az évtizedek során mely etnikai kisebbségek teljesítettek átlagon felül felsőfokú végzettség tekintetében, és melyek nem. Korábbi ismereteink alapján azt vártuk, hogy a zsidók és a németek kerülnek ki „győztesen” ebből az iskolázottsági versenyből, de a zsidók nagymértékű lélekszámcsökkenése miatt hipotézisünk csak a németek esetében igazolódott be. A németek oktatási, kulturális és médiaintézményeinek 1990 utáni újrászervezése, az 1998-ban indult német nyelvű egyetem és felsőoktatási szakjaik újraindítása következtében tudták megtartani pozíciójukat. A valódi nyertesek a 10 ezer fő feletti népességet számláló németek mellett a tatárok és a többség, a románok. A tatárok esetében adatok és kutatások hiányában keveset tudunk az okokról. A többségi nemzetet alkotó románok esetében a siker okaként – a nemzetépítési stratégia mellett – a felsőoktatás presztízsének növekedését, a munkaerőpiaci igények növekedését és a hazai, valamint az európai uniós felsőoktatási kínálat bővülését említhetjük.

A legnagyobb „vesztesek” közé korábbi ismereteink alapján egyértelműen a romákat vártuk, meglepetésünkre azonban melléjük kerültek a szerbek és az ukránok is. A romák iskolázottságbeli elmaradása közismert tény, amin számos európai uniós program és kormányzati támogatás ellenére is csak részben sikerült javítani (az 1992-es 0,1 százalékról a 2021-es 2,1 százalékra). A szerbek és az ukránok körében a felsőfokú végzettség alacsony arányát elszigeteltségükkel, kulturális mintázataikkal, gazdasági nehézségeikkel, alacsonyabb jövedelmeikkel, magas munkanélküliségükkel, a többségi nyelv ismeretének, illetve a támogatások és az ösztöndíj-lehetőségek hiányával magyarázhatjuk. Mindezek azonban csupán feltételezések, amelyeket további kutatásokkal lehetne igazolni vagy cáfolni. A romániai magyarok sem a nyertes, sem a vesztes kategóriába nem sorolhatók: bár jobb helyzetben vannak a szlovákoknál, törököknél, szerbeknél (2011-hez képest körükben jelentősen csökkent a felsőfokú végzettség aránya), az ukránoknál és főként a romáknál, de 2021-ben már elmaradtak a német, tatár, román, sőt az orosz-lipován etnikum mögött is.

IRODALOM

- Academia Română (2016) *Strategia de dezvoltare a României în următorii 20 de ani* [Románia fejlesztési stratégiája a következő húsz évre]. Vol. III. Editura Academiei Române, București. https://academiaromana.ro/bdar/strategiaAR/doc13/StrategiaIII_2.pdfhttps://academiaromana.ro/bdar/strategiaAR/doc13/StrategiaIII_2.pdf
- ANDREI, T. & GHEȚĂU, V. (2021) *Serii istorice de date. Populatia Romaniei 1860–2020* [Történelmi adatsorok. Románia népessége 1860–2020]. INS, București. <https://insse.ro/cms/files/publicatii/Populatia-Romaniei/populatia-romaniei-1860-2020-serii-istorice-de-date.pdf>
- BARNA G. (2020) A magyar nyelvű oktatás versenyképessége Romániában. Érettségi eredmények, 2012–2016. *Regio*, Vol. 27. No. 4. pp. 142–178. <https://doi.org/10.17355/rkkpt.v27i4.290>
- BILIBÓK K. (2023) A népszámlálás addig jó, míg nem nézünk a számok mögé. *Átlátszó Erdély*, 2023. 01. 26. <https://atlatszo.ro/politika/hirek/nepszamlalas-romania-elozetes-magyarok-romak-romanok-anyanyelv>
- Britannica (2025) *Greece – Phanariotes, Ottoman, Constantinople*. <https://www.britannica.com/place/Greece/The-Phanariotes>
- CERNAT, V. (2020) Roma undercount and the issue of undeclared ethnicity in the 2011 Romanian census. *International Journal of Social Research Methodology*, Vol. 24. No. 6. pp. 761–766. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13645579.2020.1818416>
- CERNOVODEANU, P. (2003) *The History of the Jews in Romania*. Tel Aviv University, Tel Aviv.
- CLARK, R. (2024) From Numerus Clausus Demands to Antisemitic Laws: Student Antisemitism in Romania, 1888–1938. In: M. L. MILLER & J. SZAPOR (eds.) *Quotas: The 'Jewish Question' and Higher*

- Education in Central Europe, 1880–1945.* Berghahn Books, New York–Oxford. pp. 280–310. <https://doi.org/10.1515/9781805395294-011>
- CZIBULKA Z., HEINZ E. & LAKATOS M. (2004) *A magyarországi németek kitelepítése és az 1941. évi népszámlálás.* Magyar Statisztikai Társaság Statisztikatörténeti Szakosztálya – Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Eurostat (2024a) *Population by educational attainment level, sex and age.* https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/page/EDAT_LFS_9903
- Eurostat (2024b) *Population change – Demographic balance and crude rates at national level.* https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/page/DEMO_GIND
- Eurostat (2024c) *Students enrolled in tertiary education by education level, programme orientation, sex, type of institution and intensity of participation.* https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/page/EDUC_UOE_ENRT01
- Eurostat (2024d) *43% of EU's 25-34-year-olds have tertiary education.* <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240527-1>
- Eurostat (2025) *Tertiary educational attainment, age group 30-34.* https://ec.europa.eu/eurostat/data-browser/view/TESEM030__custom_1226964/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=45506234-e9d2-40f4-ba0d-cbd2d1293102
- FISCHER A.-G. (2023) *Magyar nyelvű oktatás Romániában a kommunizmus alatt.* Éter blog, 2023. 06. 13. <https://eter.erted.ro/post/magyar-nyelvu-oktatas-romaniaban-a-kommunizmus-alatt>
- GÁL L. (2023) Nem áll jól az erdélyi magyar oktatás: A diákok eredményei azokat a problémákat tükrözik, amelyekkel társadalmi szinten szembesülünk. *Transtelex*, 2023. 10. 28. <https://transtelex.ro/kozelet/2023/10/28/romaniai-magyar-oktatas-felmeres-barna-gergo>
- GÁL L. (2024) A romániai magyar diákok ugyan jobban teljesítettek a PISA-felmérésen, mint a romániai átlag, de az oktatási rendszer nem segíti a leszakadókat. *Transtelex*, 2024. 02. 15. <https://transtelex.ro/kozelet/2024/02/15/romaniai-magyar-oktatasi-pisa-felmeres-bemutato-kiss-tamas>
- GALAMBOS É. (2024) *A romániai zsidó közösség – a jelen és a perspektívák.* Szombat Online. <https://www.szombat.org/politika/a-romaniai-zsido-kozosseg-a-jelen-es-a-perspektivak>
- HORVÁTH I. & KISS T. (2020) *Magyarul beszélő romák Erdélyben. Területi elhelyezkedés és lakóhelyi szegregáció.* Erdélystat. <https://statistikak.erdelystat.ro/cikkek/magyarul-beszelo-romak-erdelyben-terleti-elhelyezkedes-es-lakohelyi-szegregacio/60>
- INS (2003) *Populatia dupa etnie la recensamintele 2002* [Népesség etnikai hovatartozás szerint a 2002. évi népszámláláskor]. <https://web.archive.org/web/20131109174832/http://www.insse.ro/cms/files/RPL2002INS/vol4/tabele/t1.pdf>
- INS (2012) *Rezultate definitive ale Recensământului Populației și al Locuințelor – 2011. Caracteristici demografice ale populației* [A 2011. évi népszámlálás és lakásszámlálás eredményei. A lakosság demográfiai jellemzői]. https://web.archive.org/web/20130717125951/http://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2013/07/REZULTATE-DEFINITIVE-RPL_2011.pdf
- INS (2024) *Recensământul Populației și Locuințelor – RPL 2021* [Népszámlálás és lakásösszeírás 2021]. <https://www.recensamantromania.ro>
- INS (2025) *Baze de date statistice – TEMPO-Online serii de timp* [Statisztikai adatbázisok. TEMPO Online idősorok]. <http://statistici.insse.ro/shop>
- ISPMN kerekasztal-beszélgetés (2023) Kiss Tamás, Horváth István, Veres Valér kerekasztal-beszélgetése, 2023. január 10. <https://www.facebook.com/centrul.ispmn/videos/572718374314532>
- KADLICSKÓ G. (2024) A romániai népszámlálás eddigi tanulságai. Fókuszban az erdélyi magyarság lélekszámvesztése. *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica*, Vol. 42. No. 1. pp. 92–109. <https://doi.org/10.32978/sjp.2024.005>
- Kiss T. (2023a) Romániai népszámlálás: torzíthatnak az adatok. *Világgazdaság*, 2023. 01. 07. <https://www.vg.hu/nemzetkozi-gazdasag/2023/01/romaniai-nepszamlalas-torzithatnak-az-adatok>

-
- 282

- ROTARU, M.-A., CREȚAN, R. & IANĂȘ, A.-N. (2023) Ethnicities in Post-Communist Romania: Spatial Dynamics, Fractionalisation, and Polarisation at the NUTS-3 Level. *Land*, Vol. 12. No. 6. Article No. 1133. <https://doi.org/10.3390/land12061133>
- SARĂU, G. (2013) *Istoricul studiului limbii rromani și al școlarizării rromilor în România (1990–2012)* [A romani nyelv tanulmányozásának és a romák iskoláztatásának története Romániában, 1990–2012]. Editura Universității din București, București. <https://www.ceeol.com/search/gray-literature-detail?id=1033157>
- SZABOLCS A. (2019) Örmények Romániában a 20. század első felében. *Keresztény Szó*, 2019/3. pp. 8–21. https://www.academia.edu/40867698/%C3%96rm%C3%A9nyek_Rom%C3%A1-ni%C3%A1ban_a_20_sz%C3%A1zad_els%C5%91_fel%C3%A9ben
- Székely Hírmondó (2022) Megkezdődött a népszámlálás önköltési időszaka. *Székely Hírmondó*, 2022. 03. 14. <https://www.hirmondo.ro/romania/megkezdodott-a-nepszamlalas-onkitoltesi-idoszaka>
- SZIKSZAI M. szerk. (2010) *Az erdélyi magyar felsőoktatás helyzete és kilátásai. Támpontok egy lehetséges stratégiához*. Magyar Tudományos Akadémia Kolozsvári Területi Bizottsága, Kolozsvár. https://adatbank.ro/html/cim_pdf1355.pdf
- VARGA E. Á. (1988) Az erdélyi magyarság főbb statisztikai adatai az 1910 utáni népszámlálások tükrében. In: JUHÁSZ Gy. (főszerk.) *Magyarságkutatás. A Magyarságkutató Intézet évkönyve*. Magyarságkutató Intézet, Budapest. pp. 37–65. https://www.kia.hu/kiakonyvtar/konyvtar/erdely/erdmagy_eredeti.pdf
- VERES V. (2016) A romániai magyarok oktatási esélyegyenlőtlenségei és a felsőoktatási expanzió a népszámlálások alapján. In: PUSZTAI G. & MÁRKUS Zs. (szerk.) *A kisebbségi magyar közösségek oktatási helyzete*. Új Mandátum Kiadó, Budapest. https://real.mtak.hu/65060/1/Tanulm%20Oktatasi%20helyzet_VV_Debr_3.pdf
- VERES V. (2023) A 2021. évi népszámlálás nemzetiségi adatait hangsúlyosan módszertan-specifikusan kell értelmezzük. *Transtelex*, 2023. 01. 02. <https://transtelex.ro/kozelet/2023/01/02/veres-valer-nepszamlalas-eredmenyek-2021>